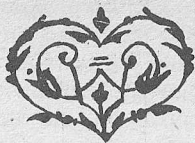

А. А. Матрос

**Видатні
жінки
України
X-XVII ст.**

**Дніпропетровськ
«Січ» 1995**

ОЛЬГА ВЕЛИКА КНЯГИНЯ КИЇВСЬКА

Про походження та юність Ольги відомо дуже мало. Існує декілька легенд, наукових припущень щодо місця народження Ольги та її життя до одруження з київським князем Ігорем. Літописне свідчення повідомляє про те, що в 903 р. до Ігоря «привели жону від Пскова на ймення Ольга». За іншими джерелами, Ольга була донькою перевізника і одного разу перевозила Ігоря через річку. Молодий київський князь завів з нею «вільні розмови», але Ольга прочитала Ігорю цілу настанову про чисте кохання, примусила облишити «юнацьке мудрування своє», після чого він зрозумів, що кращої нареченої йому не знайти. Справді, Ігор побачив дуже гарну і сильну дівчину, що його приваблювало і глибоко схвилювало.

Частина дослідників висунула гіпотезу про болгарське походження Ольги. Їхні опоненти, посиляючись на філологічні аргументи, обґрунтовують королівське походження — норманське, стверджують, що вона дочка князя Олега. На підкріплення своєї думки вони звертають увагу на те, що Ользі беззастережно корилася варязька дружина, яка була на службі в київських правителів. Історик П. Ковалевський вказує на легкість, з якою Ольга зав'язала згодом приятні стосунки з німецьким королем Оттоном I, обмінялася з ним посольствами. Це свідчить про те, що вони були рівні за походженням. Проте вся її діяльність свідчить про слов'янське походження княгині.

Тому правильніше було б сказати, що Ольга народилася і провела дитячі роки за межами Києва, у середовищі східнослов'янської людності і була першою українською правителькою, яка залишила по собі славний слід.

Уперше Ольга з'являється на політичній арені після смерті свого чоловіка князя Ігоря. Вона правила від імені малолітнього сина Святослава (народився 942 р.). Із самого початку Ольга повноправна княгиня, правителька великої держави, де ще спалахували повстання проти центральної влади. Після смерті Ігоря (його убили повсталі древляни, з яких він хотів узяти повторну данину) Ольга жорстоко помстилася непокірним, хоча й мусила дещо обмежити збір данини. Все це сприяло тому, що протягом 20 років, доки правила Ольга, в державі було мирно і спокійно, бо ні літописи, ні чужоземні джерела не згадують про будь-які зворушення.

Слід зважити й на те, що це було X ст. — розквіт Середньовіччя, коли в усій Європі панувала фізична сила, кожен володар був насамперед воєначальником. І ось на київському престолі жінка, за тогочасними поняттями — стара (за літописними згадками, Ользі було понад 50 років, хоч хронологія в цьому плані не заслуговує повної довіри), і все ж унікальність цієї жінки змушує прийняти характеристику сучасників Ольги як наймудрішою серед людей.

З іншого боку, треба уявити, на якому високому рівні культури і моралі стояла людність держави, аби беззастережно коритися владі старої, слабкої жінки, шанувати розум і душевну красу в добу панування фізичної сили. Внутрішня сила Ольги природно поєднувалася з непересіченими організаторськими здібностями у веденні господарських і державних справ. На відміну від Олега, Ігоря, які багато воювали з сусідами, Ольга всю свою увагу передусім зосередила на внутрішньому житті Київської держави. Вона особисто побувала в підкорених нею і попередниками племенах, не боячись замаху чи повстання. Вона заклала нові міста, села і погости, призначила своїх правителів.

Ольга першою серед київських князів спробувала ввести порядок щодо данини: встановила норми податків — «устави», «уроки», «оброки», «дані». У X ст. всі вони мали окреме значення. Трагічна смерть Ігоря змусила Ольгу уважніше поставитися до оподаткування народу.

Данину із древлян (можна припустити, і з інших племен) було поділено на три частини: дві йшли на Київ,

а третя — на Вишгород, у місто Ольги. У цьому проявляється ідея поділу між державним прибутком і власністю правителя, що свідчить про високий рівень державницької свідомості Ольги.

Княгиня встановила «ловища» по всій землі і «перевесища» по Дніпру та Десні. Це стосувалося полювання: так вона позначила території, котрі повинні були постачати державі хутро. «Перевесища» охоплювали місцевість, де водилися бобри, хутро яких дуже високо цінувалося як у Європі, так і в Арабському халіфаті. Пізніше, за часів укладання «Руської правди», за тяжкий злочин вважалося порушення «перевесисщ».

Ольга вела також «знамення» — мітки на деревах, де були борти. Бортництво, або лісове бджолярство, давало мед і віск, які теж цінувалися як предмети експорту.

Істотні нововведення та реформи в економіці Київської Русі за князювання Ольги зумовили виникнення великої кількості залежних людей, котрі займалися сільським господарством, промислами. З іншого боку з'являлися князі — вотчинники. Це була місцева верхівка, «луччи люди», з якими Ольга підтримувала дружні стосунки. Так зароджувалася в Київській державі індивідуальна земельна власність, хоча поки що тільки князівська. За князювання Ольги було засновано чимало городищ ремісничих поселень та перші князівські села, наприклад, Ольжичі.

Вся внутрішня діяльність Ольги посилювала центральну владу, розширювала княжу вотчину, сприяла формуванню в Київській Русі міцного апарату державного управління. Все це було підпорядковане справі возз'єднання окремих земель у сильну державу, побудовану на силі розуму й умілого керування.

За часів правління Ольги зміцнювалося становище слов'янської знаті, помітно зменшувалася вага та кількість керівників-варягів, що засвідчує дієвість її адміністративних й економічних реформ обіпертих на власні людські сили. Це було незаперечним підтвердженням таланту княгині Ольги у справі посилення Київської Русі — держави, яка могла на рівних підтримувати відносини з провідними країнами тогочасного світу. Однак і за таких обставин Ольга намагається в першу чергу використати все, що було найкращого у могутніх сусідів.

Зокрема, чи не найвеличнішою справою Ольги було запозичення християнства у Візантійській імперії шляхом власного хрещення. Вчені вважають, що у впровадженні

християнства на Русі були зацікавлені обидві сторони: візантійський імператор хотів мати підтримку Київської держави, Ольга ж мріяла домогтися від імперії цісарського титулу і привілеїв для руських купців.

Акт хрещення Ольги зберігся в таємниці, тож точних даних про час і обставини цієї важливої події не збереглося. За літописними оповідями, Ольга їздила до Цареграда 955 р. Побачивши Ольгу, візантійський імператор заявив, що вона має царювати разом з ним. Зрозумівши, до чого йдеться, княгиня сказала, що вона язичниця, і попрохала цісаря бути її хрещеним батьком. Імператор погодився, забувши, що не зможе взяти шлюб зі своєю похресницею. Коли Ольга нагадала про це, цісар мовив: «Перехитрила ти мене еси, Ольго» і щедро обдарував її золотом, сріблом, коштовностями, відпускаючи, назвав її своєю дочкою. При хрещенні її нарекли Оленою.

Разом із християнством Ольга принесла в Київ і більш високу культуру. Так, перша кам'яна будівля на Русі — її палац. Церковні книги, без яких не було б на Русі розвинutoї писемності, теж стали надходити до Києва після хрещення Ольги.

Візантійські імператори розуміли міжнародне значення хрещення руської княгині, тому вони дуже добре приймали Ольгу. Вона вела в Цареграді й політичні переговори, але, за деякими неофіційними даними, вони були не вельми успішними. Літопис повідомляє, що Ольга залишилася незадоволеною прийомом у Цареграді. Мудра княгиня розгадала наміри візантійських правителів та їхнього оточення використати впровадження християнства у Київській державі для своїх корисних цілей. А тому після повернення з Константинополя Ольга звернулася до німецького імператора з проханням направити для її народу «єпископа і священників». Це був умілий дипломатичний маневр, що змусив візантійських правителів піти на поступки через страх втратити владу над новою руською церквою.

Слід пам'ятати, що це був період суперництва двох імперій: Німеччини на заході і Візантії на сході, які спиралися на різні напрями християнської віри. Київська Русь була тісніше пов'язана з Візантією та Болгарією. До того ж грецька церква (православний ритуал) дозволяє церковну службу рідною мовою, тоді як західна (католицький ритуал) вимагає проведення обрядів латинською.

На думку М. Грушевського, переговори Ольги з Отто-

ном І не були присвячені питанням релігії, а скоріше мали політичний характер. Отже, незаперечним фактом є те, що хай навіть нерезультативними переговорами з німецьким імператором Ольга все ж домоглася більшої поваги до вимог та інтересів Київської Русі з боку Візантії.

У Київській державі християнство, незважаючи на великі дипломатичні маневри й авторитет Ольги, утверджувалося повільно. Святослав не тільки не охрестився, а й часом насміхався над неофітами, проте не забороняв бажаним приймати нову віру. Інколи на ґрунті впровадження християнства виникали суперечки між Ольгою та Святославом, але це не впливало на їхні стосунки: вони залишалися теплими, бо дуже любила Ольга свого сина Святослава, авторитет же княгині у справах державних був незмінно високим у її сина.

Під час походів князя Ольга міцно утримувала в своїх руках правління державою. У 969 р. Ольга не дозволила князеві йти походом на Болгарію, кажучи, що скоро помре. Черз три дні великої княгині не стало. «І плакався по ней сын ея, и внуци ея, и людье все плацем великам».

Ольга була похована за християнським звичаєм 11 липня 969 р. за участю священика.

На сьогодні існує багато трактувань образу Ольги. Перекази називають її хитрою, церква — святою, історія — мудрою. Однак, безперечним є те, що, помстившись древлянам, вона зберегла спокій Київської держави і мир з іншими. З хистом державного мужа підтримувала порядок у державі, не писала, може, законів, але давала настанови прості і потрібні для людей. Вона правила державою, покладаючись на витримку, відстоювання інтересів Київської Русі. Влучно характеризує її правління М. Грушевський: держала сильною та зручною рукою державну систему і не дала їй ні ослабнути, ні розвалитися, налагодила дипломатичні відносини з двома наймогутнішими імператорами Європи. Охрещення Ольги, яке було її приватною справою, дало підставу називати її «світанком перед сонцем», а сучасникам її онука Володимира казати, що вона була «наймудрішою серед чоловіків».

При Ользі Київська Русь стала відомою і шановною в найвіддаленіших країнах Європи, усього цивілізованого світу. На думку історика Д. Дорошенка, Ольга є «прототипом пізніших гетьманш і полковниць козацької доби, які за відсутності своїх чоловіків правили краєм, видавали універсали і взагалі відігравали активну роль у політиці».

ЛІТЕРАТУРА

Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. — К.: Либідь, 1990. — С. 52.

Дорошенко Д. І. Нарис історії України. — Львів: Світ, 1991. — С. 48.

Карамзин Н. М. Предания веков: Сказания, легенды, рассказы из истории государства Российского. — М.: Правда, 1988. — С. 85-92.

Кожин В. Ольга//Наш современник. — 1991. — № 6. — С. 160-164.

Козуля О. Жінки в історії України. — К.: Український центр духовної культури, 1993. — С. 7-16.

Котляр М., Кульчицкий С. Шляхами віків: Дов. з історії України. — К.: Україна, 1993. — С. 25-26.

Крип'якевич І. П. Історія України. — Львів: Світ, 1990. — С. 42-43.

Літопис Руський — К., Дніпро, 1989. — С. 31-40.

Пушкарева Н. Л. Женщины стародавней Руси. — М.: Мысль, 1989. — С. 12-22.

Полонська-Василенко Н. В. Історія України. — К.: Либідь, 1993. — Т.1. — С. 99-105.

Слабошпицький М. Ф. З голосу нашої Клію (Події і люди української історії). — К.: Фірма «Довіра», 1993. — С. 27-28.

Шевчук М. Житіє Ольги. — К.: Освіта, 1992. — С. 34-40.

Запитання для самоаналізу і дискусій на тему

«Ольга, велика княгиня київська»

1. Поміркуйте над тим, що нового внесла княгиня Ольга в організацію господарського життя, внутрішньої та зовнішньої політики, Київської держави у порівнянні з її попередниками?

2. Що з державної і політичної практики княгині Ольги було використано і розвинуто її наступниками?

3. Чи бачите ви в діяльності княгині Ольги те, що має практичну цінність для нинішніх керівників України?

4. Яки риси характеру і вчинки княгині Ольги могли б стати взірцем для сучасниць?

5. Що із взаємин між Ольгою, Ігорем та сином Святославом варто наслідування й поваги?

В роботі над оповіддю, запитаннями та індивідуальними творчими завданнями використати документальні джерела вміщені на стор.

